

Hamdi Thaçi

ADEM DEMAÇI DHE FAZLI GREIÇEVCI

Sot kur jemi mbledhur në këtë Akademi shkencore kushtuar 80-vjetorit të lindjes së Bacës Adem Demaçi, Anteut shqiptar, kemi arsye të mburremi e të krenohemi që patëm fatin, rastin e nderin që jetuam në Epokën e Adem Demaçit.

Me këtë rast dua të shprehi kënaqësinë time për faktin që m'u dha mundësia, duke marrë pjesë në këtë akademi shkencore dhe solemne, t'i shfaq mendimet dhe vlerësimet e mia për këtë figurë madhështore të kombit. Ndihem i privilegjuar që kam mundësinë t'i bëj një nder e respekt të vogël, këtij burri të madh të historisë sonë. Prej së jam bërë me ditë së jam shqiptar, prijës, idhull dhe Flamur e kam pasur Adem Demaçin. Kështu nuk ka qenë vetëm për mua, por i tillë ishte Adem Demaçi edhe për tërë brezin tim dhe shumë breza tjerë që u lindëm dhe u rritëm në kushtet e robërisë serbe. E kam pasur prirës edhe atëherë kur nuk e kam njohur, edhe atëherë kur nuk e kam parë, por atëherë kur i kam lexuar ilegalisht shkrimet e tij, prej atëherë kur kemi folur fshehtas, por edhe atëherë, të vetëm nga dy e tre veta. Prej atëherë kur "Gjarpinjtë e gjakut" i bartnim nga dora në dorë, për t'i lexuar nën dritën e venitur të fitilaçit, për ta ndritur kështu rrugën që na trasonte Baca me shkëlqimin e diellit. Prandaj, në këtë përvjetor madhështor ndihem krenar që i them këto fjalë,

të cilat i kam ruajtur në zemrën e zhuritur për liri që 50 vjet, për lirinë që e mësova për herë të parë në shkrimet e simbolit të lirisë, Adem Demaçit.

Lindja dhe zhvillimi i veprimtarisë antiserbe e anti-jugosllave në gjysmën e shekullit të kaluar, është rezultat i kushteve dhe rrethanave ekonomike, politike dhe nacionale të shqiptarëve, në kapërcyellin e messhekullit XX.

Okupimi fashist i Kosovës dhe viseve tjera shqiptare që ishin deri atëherë nën sundimin serb, në vitin 1941, për herë të parë, ua mundësoi shqiptarëve të kenë shkolla në gjuhën amtare shqipe, ta kenë flamurin kombëtar, administratën në gjuhën shqipe dhe pjesërisht ta shijojnë edhe bashkimin kombëtar, të cilin nuk e kishin përjetuar pas vitit 1912.¹

Ëndrra e shqiptarëve se me ndryshimin e kufijve ndërkombëtarë, në një luftë të mundshme si LDB-ja, do të realizohet edhe bashkimi i tokave shqiptare të copëtuara padrejtësisht më 1913 ishte vetëm një reflektim mashtrues, sepse, koha kur po përfundonte okupimi fashist i vendit, atdheun po e tronditnin stuhi të reja të robërisë, kurse shqiptarët sërish kishin rënë midis kullës dhe çekanit. Lufta për ruajtjen e trojeve etnike dhe bashkimit kombëtar ishte zgjidhja që preferonin shqiptarët pavarësisht sakrificave, kurse në anën tjetër ishte ideologjia komuniste, e cila në emër të internacionalizmit proletar, shtrinte rrjetën merimangë të robërisë serbe mbi shqiptarët. Kjo situatë tepër e rëndë për popullin shqiptar, po rëndonte fuqishëm duke shtuar spiralen e dhunës, e cila po gëlltiste, jo vetëm en-

¹ Dr. Muhamet Shatri, *Kosova në Luftën e Dytë Botërore*, Prishtinë, 1997, f. 21, 23; Fazli Hajrizi, *Bedri Gjinaj - mësues dhe atdhetar i shquar*, Prishtinë, 2014, f. 79.

drren e bashkimit kombëtar, por edhe territoret e atdheut që po gozhdohej në prangat e robërisë serbe, por tash edhe me bekimin e disa servilëve shqipfolës, që thirreshin në emër të popullit.²

Pjella e fantazmës monarkiste serbe e quajtur Jugosllavia komuniste e bashkim-vëllazërimit, e internacionalizmit proletar, po e rivendoste robërinë serbe mbi shqiptarët me zjarr e me hekur.

Lufta e armatosur e shqiptarëve nën udhëheqjen e LNDSH-së kundër vendosjes së sistemit okupues jugosllav në vitet 1944-1945, përkundër sakrificave dhe luftës vetëmohuese pësoi disfatë. Ajo luftë botërisht tregoi së shqiptarët nuk pajtoheshin me riokupimin e Kosovës, përkundër gënjeshtreve serbo-komuniste për bashkim vëllazërim dhe barazi nacionale. Mohimi i të drejtës së shqiptarëve për të jetuar në një shtet, duke iu preferuar “vëllazërim” me okupatorin ishte shumë sinjalizues për një tragjedi të re kombëtare. Tagri që paguan shqiptarët me rivendosjen e okupimit serbo-komunist, vetëm në periudhën 1944 deri më 1947 ishte mbi 86 mijë shqiptarë të vrarë, të masakruar në mënyrën më mizore³. Kjo situatë e krijuar i kishte detyruar shqiptarët t'i heshtnin armët dhe të gjenin mënyra tjera të rezistencës për mes të cilave do ta shprehnin pakënaqësinë për pozitën e tyre robëruese, si dhe ta mbanin të gjallë idenë e luftës çlirimtare dhe bashkimit kombëtar.

² Hamdi V. Thaçi, *Drenica epiqendër e LNDSH*, Prishtinë, 2016, f. 135; Vehap Shita, *Emin Duraku*, Prishtinë, 2011, f. 134.

³ Sheradin Berisha, “Golgota shqiptare gjatë regjimit komunist të Titos” https://sq.wikipedia.org/wiki/E_Djaththa_Shqiptare; Hamdi V. Thaçi, *Drenica epiqendër LNDSH*, vep. e cituar, f. 313.

Serbia e kamufluar me emrin Jugosllavi, e dinte se shqiptarët nuk do të rrinin duarkryq, prandaj ajo u kujdes që ndaj tyre kurrë mos ta ndalte presionin. Kështu pasojnë masat tjera ndëshkuese: Menjëherë pas shtypjes më gjak të forcave kombëtare të LNDSh-së, pason mbledhja e “tepricave”, masa këto që kishin vënë popullin shqiptar buzë ekzistencës, me kërcënim për vdekje nga uria.⁴ Pas një lodhje e molisje të tillë vjen marrëveshja Tito - Qypri (1953)⁵ e cila hapte rrugën e shpërnguljes së shqiptarëve në Turqi, ose realizimin e marrëveshjes jugosllavo-turke të vitit 1938, që do realizohej nga komunistët. Rezultati i kësaj marrëveshjeje, për 15 vjet rreth një gjysmë milioni shqiptarë të shpërngulur⁶. Meqë shpërngulja e shqiptarëve bëhej me përtesë, Jugosllavia u kujdes që ta shpejtonte atë me masa të reja represive. Paso i aksioni i armëve. Në dimrin e ashpër të viteve 1955/56 u rrahën publikisht 30.000 burra, shumë prej tyre deri në vdekje⁷. Për ta rritur tagrin e të qenit shqiptarë në kuadër të Jugosllavisë komuniste filluan të mbyllen shkollat shqipe të hapura “gabi-misht”. Dhe po ta bëjmë një përmbledhje të fatkeqësisë së shqiptarëve nën sundimin e Jugosllavisë komuniste deri në vitin 1966, në shtetin e “bashkim-vëllazërimit” ishin mbaj-

⁴ Mehmet Gjoshaj, *Mbledhja e “tepricave” në Kosovë, formë e plaçkitjes ekonomike dhe shtypjes politike 1946-1952 (punim në dorëshkrim)*; Hamdi V. Thaçi, *Gjimnazi “Sami Frashëri” Prishtinë 1941-1944 I*, Prishtinë, 2011, f. 631.

⁵ Dr. Hakif Bajrami, *Politika e shfarosjes së shqiptarëve dhe kolonizimi serb i Kosovës (1844-1995)*, Prishtinë, 1995, f. 185.

⁶ Dr. Muhamet Shatri, *Kosova në Luftën e Dytë Botërore*, vep. e cituar, f. 9; Dr. Ali Hadri, *Gjurmime Albanologjike nr.* Prishtinë, 1969, f. 179.

⁷ Mehmet Gjoshaj, *Aksioni i armëve në Kosovë 1955-1956*, Prishtinë, 2012, f. 72.

tur mijëra procese gjyqësore, ku disa mijëra njerëz ishin dënuar me vdekje dhe të tjerët bashkërisht kishin marrë mijëra vjet burg. Kur i shtohet gjithë kësaj edhe sjellja e kolonistëve, marrja e tokës nga shqiptarët etj., ishte krijuar një situatë pothuaj e pamundshme për t'u organizuar dhe për ta kundërshtuar pushtetin e tillë represiv. Sahanlëpërisht, komunistët shqiptarë, heshtnin para gjithë kësaj katrahure. Edhe pse veten e quanin përfaqësues të popullit, ata kurrë nuk e ngritën zërin për padrejtësitë ndaj popullit që e përfaqësonin.

Thyerja e akullit të acarit të robërisë serbe

Dimri i ashpër i robërisë serbe që kishte pllakosur Kosovën dhe viset tjera shqiptare nën sundimin e Jugosllavisë pas Luftës së Dytë Botërore, paralajmëronte një pranverë tepër të vonë, bile me dyshimin nëse do vijë ajo ndonjëherë!? Në kohën e një apotheoze hamletiane, para të cilës kishin rënë shqiptarët, të jem o të mos jem, shpërthen me vrull Metush Krasniqi, duke formuar organizatën e parë politike antiserbe e antijugosllave të quajtur Partia Revolucionare për Bashkimin e Tokave Shqiptare me Shtetin Amë.⁸ Këtë parti Metush Krasniqi e formoi në vitin 1957, pikërisht kur pushteti jugosllav bënte bilancin e shtypjeve të shqiptarëve, pas gjithë atyre masave ndëshkuese mbi ta, duke llogaritur se kishte arritur t'i nënshtrohte. Në nëntor të vitit 1958 organizatorët e formimit të kësaj partie në krye me Metush Krasniqin u burgosën, kurse në

⁸ Hamdi Thaçi, Fejton, *50 vjetori i vrasjes së Fazli Greiçevcit*, "Epoka e re", 10 shtator 2014.

mars të vitit 1959 dënohen me masa drakonike.⁹ Metush Krasniqi, duke e thyer monotoninë dëshpëruese të shqiptarëve dhe dilemën hamletiane, rrezatoi ngrohtësinë e shpresës se shqiptarët nuk kishin vdekur!

Burgosja dhe dënimi i Metush Krasniqit dhe bashkëpunotorëve tij nuk do ta shuante zjarrin e shqiptarëve për liri. Derisa organet e sigurimit të shtetit ishin bërë “sy e vesh”, para turinjve të tyre shpërthen një vullkan tjetër, i cili në mënyrë të hapur, por edhe rrugës ilegale shprehte pakënaqësinë e popullit shqiptar të gozhduar në prangat e robërisë e të nënshtruar para një dhune të paparë. Ishte ky Adem Demaçi, i cili nga mosha më e re kishte ndierë, kishte hetuar dhe kishte kundërshtuar padrejtësitë që po i bëheshin popullit të tij.

Me Adem Demaçin u ringjall Feniksi Shqiptar. Ideali i tij shkëlqeu si ylli nordik, duke u dalluar me shndritjen e tij midis yjve tjerë në qiellin e errësuar të atdheut të robëruar. Adem Demaçi po shpërthente si ylber me shumë ngjyra duke sinjalizuar kështu një filozofi të qëndrueshmërisë, rezistencës e të stoicizmit që simbolizonte rezistencën shekullore të përmbledhur në një sfidë “ku i vogli shtrinë viganin... veç tok, tok ore marathonomak”!

Adem Demaçi është si Anteu, i cili sa herë e prekte tokën, fuqizohej më shumë. Edhe Baca Adem filozofinë e tij të qëndresës e mbështeti në qëndresën e popullit të tij. Forcën e tij e mbështeste në forcën e popullit, tërë përkushtimin jetësor ia fali popullit. Luftonte për të drejtat e tyre dhe ishte i gatshëm të sakrifikohej për ta. Prandaj, as nuk frikohej, as nuk e fshehte qëllimin e veprimtarisë së tij, e cila nuk ishte asgjë tjetër veçse luftë për barazi, për

⁹ Po aty.

bashkim kombëtar, për flamur dhe për gjuhën shqipe. Shkurt, lufta e tij ishte luftë për liri.

E burgosnin, por nuk dorëzohej. E prangosnin, prangat se mbanin, e torturonin, por nuk frikësohej. E dënonin, në vend të ligështoj, forcohej. E zvetënonin, më shumë e donin. E nënçmonin, më shumë e çmonin. E errësonin, më shumë shkëlqente. Ai sfidonte një shtet. Burgu Jugosllavi nuk mund ta zinte. Ai ishte sinonim i dy milion shqiptarëve. Ai, si në liri, ashtu edhe në burg do të reflektonte një guxim që ishte i kapshëm nga rinia shqiptare, kurse domethënia e këtij reflektimi ishte se përderisa Adem Demaçi ishte në burg, në burg ishte i gjithë populli shqiptar që ishte nën sundimin serbo-jugosllav. Po që se lirohet Adem nga burgu ai luftën për liri do ta intensifikonte edhe më shumë, kështu që vet Jugosllavia ishte prangosur me të.

.....

Qëndrimi unik i Adem Demaçit krijoi frontin në luftë me Jugosllavinë okupatore, por krijoi edhe prototipin e rezistencës. Ky prototip identifikohet me Fazli Greiçevin, bashkëpunëtor i idealit të Bacës Adem, bashkëluftëtar besnik i tij. Besnikëria si virtyt individual dhe kolektiv gjithmonë ka qenë kusht për bashkim, e bashkimi kusht për fitore. Në këtë filozofi të rezistencës krijohet hero i që flijohet për idealin, i cili edhe i vdekur shkëlqen në mesin e të gjallëve në kushte të caktuara kohore e hapësinore. Kurse flijimi ishte peng i betimit. Kështu prototipi i rezistencës flijohet si peng i besës, si peng i betimit, si kusht i bashkimit dhe i fitores.¹⁰

¹⁰ Po aty.

Me këtë ideal, nën shembullin e Bacës Adem, do të luftonin e do të flijoheshin mijëra djem e vajza shqiptare edhe në luftën e fundit kundër Serbisë, duke u flijuar për idealin kombëtar dhe çlirimin e Kosovës!